

TIGANIA SOUTH PRE-MOCKS 2015

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA

Kenya Certificate of Secondary Education (K.C.S.E)

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1

(INSHA)

MUDA: SAA 1³/₄

SWALI LA LAZIMA.

1. Hii ni taaarifa

Ipewe kichwa/anwani inayotaja mada

Utangulizi unaoafikiana na mada utolewe.

Taarifa iandikwe kwa kuripoti.

Mawazo yawasilishwe kwa aya mbalimbali na kwa kuzingatia kanuni za uandishi k.v. mtiririko, msamiati, sarufi.

HOJA

- Ukeketaji wa mtoto wa kike/kupasha tohara.

- Ubakaji.

- Ndoa za lazima.

- Ndoa za mapema.

- Ajira –vijakazi.

- Kunyimwa elimu.

2. **Manufaa ya uhifadhi mazingira**

- Kuwepo kwa miti - Ivutayo mvua.

- Ipayo chakula ,dawa.n.k.

- Hutupa mbao za ujenzi.

- Tabaka la Ozoni likihifadhiwa tutakingwa dhidi ya miale ya jua isababishayo kansa ya ngozi.n.k.

- Binadamu atakuwa na afya nzuri kutokana na hewa safi yenye oksjeni.

- Uhifadhi wa misitu utazuia maporomoko ya ardhi yasababishayo vifo na uharibifu mkubwa.

- Misitu pia itasaidia kuzuia gharika iletayo maafa.

- Wanyama na mimea itakua bila matatizo yatokanayo na kemikali hatari na takataka nyingine.

- Mito na maziwa na maji safi.

3. **Hili ni swali la methali**

- Mtahiniwa si lazima aeleze maana ya methali .

- Mtahiniwa aanze na kisa moja kwa moja .

- Dhana ya kutangulia ieleweke vizuri katika kisa chake.

- Aonyeshe sehemu hizo mbili.

a) Kutangulia kwa maana ya mafanikio maishani –utajiri, elimu na nyanja zingine za maisha.

b) Si kufika

Utajiri kuishi na wengine kuibuka matajiri au kupitwa na wengine katika uwanja wa maisha.

i. Mwanafunzi achukue msimamo yaani kuunga mkono methali kwani kila methali ni ukweli usiopingika.

ii. Mwanafunze aepuke msamiati wa pau kwa pakawa ambacho ni kipengele cha fasihi simulizi.

4. Hii ni insha ya mdokezo

Mwanafunzi atunge kisa ambapo yeye na wenzake wanahudhuria mkutano /kikao cha kutatua shida fulani inayowakamba mfano ukosefu wa usalama,ukosefu wa ajira,n.k. ambapo swala lao linashughulikiwa au ahadi kutolewa na wahusika wanaosikiliza kilio chao.

Nafsi tajwa izingatiwe haswa nafsi ya kwanza wingi(sisi)(tu-)

Atakayemalizia kwa maneno mengine tofauti na yaliyo kwenye swali,atakuwa amejitungia swali lake na hivyo amepotoka.Atuzwe bakshishi. **(01-02)D-**

TIGANIA SOUTH 2015

102/2

MWONGOZO

UFAHAMU

- (a) Changamoto za Ugatuzi/Matatatizo ya ugatuzi/Ugatuzi (**alama 1x1=01**)
- (b) - Ugatuzi ni mfumo geni. **(Alama 3x1=03)**
- Serikali kuu kutowajibika
  - Kudai kuwa mfumo huu unahitaji mda zaidi
- (c) - Mfumo wa ugatuzi nchini umehusishwa matendo ya kibepari kama vile; **(alama 3x1=03)**
- Raia kupewa mzungo wa kulipa ushuru ili kuipa serikali mapato
  - ushuru ndio njia kubwa ya kuzalisha mapato ya serikali zinazojifunga na mfumo wa kimagharibi wa kiuchumi
  - viongozi kuwanyoya raia walio maskini
- (d)
- Hali mbaya ya muundo msingi **(alama 4x1=04)**
  - Viongozi kuendeleza ufasidi
  - Ukosefu wa usawa katika ugavi wa rasilimali
  - Viongozi kupuuza mchango wa wananchi
- (e)
- Raia kulazimishwa kulipa ili kuona maiti za jamaa zao katika fuo **(alama 2x1=02)**
  - Raia kurundikiziwa mzungo wa kulipa ushuru mkubwa
  - Ushuru unaolipwa na wananchi hauwasaidii wananchi ila huishia mifukoni mwa viongozi
- (f) (i) Ugavi wa mamlaka na rasilimali kutoka serikali kuu hadi mashinani **(alama 2x1=02)**
(ii)mfumo wa kiuchumi wa watu wachache kumiliki rasilimali kwa kuwapora wengine

*Ondoa nusu alama kwa kila kosa la sarufi hadi makosa sita.
Ondoa nusu alama kwa kila kosa la tahajia hadi makosa sita.*

UFUPISHO

(a)

- ✓ Nchi zinazoendelea huwa na masoko finyu
- ✓ Viwanda vikubwa hupata ugumu kufanya biashara katika masoko finyu
- ✓ Viwanda vidogo vinaweza kuwaajiri wafanyakazi wengi

- ✓ Kuanzisha viwanda hakuhitaji mtaji mkubwa
- ✓ Ni rahisi kujaribisha bidhaa katika kiwango kidogo cha kiwanda kidogo
- ✓ Viwanda vidogo huchochea usambazaji wa viwanda mashambani
- ✓ Hii husababisha ajira kusambazwa nchini
- ✓ Usambazaji huleta mweneo wa mapato kote nchini
- ✓ Huu ni msingi wa maendeleo
- ✓ Viwanda vidogo ni msingi wa kujitegemea kiuchumi

(b)

- ✓ Tatizo la kwanza ni mtaji.
- ✓ Ukosefu wa mikopo ya muda mrefu
- ✓ Mikopo ya muda mfupi inatozwa riba kubwa
- ✓ Lipo tatizo kubwa la kawi
- ✓ Gharama ya umeme huenda iwe ya juu
- ✓ Ukosefu wa maarifa ya kibiashara na ujasiriamali

M	a – 8	s – 6 x ½ = 03
	b – 5	h – 6 x ½ = 03
	ut – 2	z – maneno 10 1z

MATUMIZI YA LUGHA

- a) Majuso ya majijana yale yalichujuka yalipoanguka **(4x ½)**
- b) Akisoma kwa bidii, atapita mtihani **2x1=02**
Akirauka mapema,atapata basi
(lazima pawepo na vitenzi viwili)
- c) Abudu-Abudishiana **1x2=02**
Mf Wapenzi wale waliabudishiana baada ya kufunga nikahi.
- d) “Aisee! Yale mawimbi ya Tsunami (yaliyotokea Bahari Hindi) yaliangamiza biashara nyingi sana.”
Alisema Bomet. **(Vitahiniwa 8x ½ =04)**
- e) S__S1+U+S2
S1__KN+KT
KN__N
N__Rais
KT__T
T__Alihutubu
U__lakini
S2__KN+KT

KN__O
KT__T
T__Walimpuuza. **8x ½**

- f) Kishazi huru hutoa maana iliyokamilika. Ni sentensi sahihi (alama 3)
Kishazi tegemezinhutoa maana isiyokamilika na hivyo hutegemea kingine kukamilika kimaana
Mf. Ingawa alifunza vizuri,walifeli mtihani.

k.t   **k.h**

- g) Ni sentensi agizi (ya masharti) **2x1=02**

Au

Ni sentensi ya kuamuru (ya masharti)

- h) K.m Kaondokeni (**kadiria**) **1x1=01**

- i) (i) chagizo-neno/maneno ambayo huchukua nafasi ya kielezi katika sentensi. **(2x1=02)**

Kikiondolewa hakiathiri maana ya sentensi

(ii) chagizo- Haraka **(1x1=01)**

- j) Mzee Kambumbu alisema kuwa kile kijicho cha paka cheupe, siku hiyo kingekuwa marufuku kwake. **(6x ½ =03)**

- k) Zawadi(N)- zawidi(T)

k.m Alizawidiwa kwa kupasi mtihani **(1x2=02)**

- l) Jino Ngeli ya LI-YA **(4x ½)**

- i. Jitu-ukubwa/uduni wa kitu
- ii. Kujilia-kirejeshi/kujirejelea
- iii. Mkimbiaji-mazoea/uzoefu

- m) Ilimradi-ili,iwapo,kwa masharti kwamba,mradi. **(Alama 1x2=02)**

Mf. Nitaruka maji ilimradi nipewe zawadi

- n) Kihisishi cha bezo k.m mmm! Po! Nyoo! Mnh! Ngoo! Mawe! Ebo! Wapi! Zii! Aka! **1x1=01**

- o) Wa- nafsi **(alama 4x ½ =02)**

li-wakati uliopita

an-kauli ya kutendana

a-tamati

- p) Kiimbo-ni kupanda na kushuka kwa mawimbi ya sauti wakati wa utamkaji **(alama 1x1=01)**

Ni kiwango cha utoaji wa sauti kutegemea ujuu na uchini wake unaowezesha kupata tofauti za hisia za msemaji

- q) (i) Vokali- ni sauti zinazotamkwa hewa inapotolewa bila kikwazo/kuzuiliwa **(alama 1x1=01)**

(ii) /i/ ni sauti ya mbele ya kinywa **(alama 2x 1 =02)**

Ni sauti ya juu ya kinywa

Midomo hutandazika inapotamkwa

- r) Kugawika kwa njia (**Alama 2x1=02**)
Ingia katika chombo cha kusafiria
Paji la uso
Pembe kubwa inayopigwa nchani
Manati/chombo cha kurushia mawe

ISIMUJAMII

- a)
- ✓ **Kiswahili ni lugha ya Kibantu** - Lugha ya Kiswahili ina maneno mengi ya Kibantu hivyo basi chimbuko lake ni Kibantu.
  - ✓ **Kiswahili imetokana na lugha ya Kiarabu** - Lugha hii ina maneno kadha ya Kiarabu. Hii yaonyesha kuwa ni lugha ya Kiarabu.
  - ✓ **Kiswahili ilitokana na mchanganyiko wa lugha ya Kibantu na Kiarabu** - Maneno mengi ya Kiswahili yana asili ya aidha Kibantu ama Kiarabu. Hii yaonyesha kuwa lugha hii ni uzawa wa lugha hizi mbili. (**Hoja 3 x 2 = 6**)
- b)
- i. **Uwili lugha**- uwezo wa mtu kuzungumza lugha mbili
  - ii. **Lingua Franka**- lugha inayounana na mazingirganisha watu wanaozungunza lugha tofauti
  - iii. **Misimu**- semi za mda zinazotumika na kikundi fulani cha watu na hutoweka kwa baada ya mda.
  - iv. **Sajili**- matumizi ya lugha kulingana na mazingira

$$4 \times 1 = 04$$

Jinsi ya kusahihisha matumizi ya Lugha

- Ondoa nusu ($\frac{1}{2}$) kwa kila kosa la sarufi (s) litokeapo kwa mara ya kwanza kwa kila kijisehemu lakini isipite nusu ya alama alizopata katika kijisehemu hicho.
- Ondoa nusu alama ($\frac{1}{2}$) kwa kila kosa la tahajia (h) litokeapo mara ya kwanza hadi makosa sita katika swali lote yaani:

$$(6 \times \frac{1}{2} = 03)$$

Jinsi ya kusahihisha Isimu Jamii

- Ondoa nusu ($\frac{1}{2}$) alama kwa kila kosa la sarufi (s) litokeapo kwa mara ya kwanza kwa kila kijisehemu lakini isipite nusu ya alama alizopata (si alizotengewa) katika kijisehemu hicho.
- Ondoa nusu ($\frac{1}{2}$) alama kwa kila kosa la hijai (h) litokeapo kwa mara ya kwanza hadi makosa sita yaani

$$(6 \times \frac{1}{2} = 03)$$

TIGANIA SOUTH PRE-MOCKS 2015

KISWAHILI PAPER 3

MARKING SCHEME

1. Msemaji – Dora
Msemewa – mwalimu majisafu
Mahali – nyumbani kwao
Sababu – Kutelekeswa kwa kazi zote za kuwalinda wanao walemuvu bila usaidizi wa mumewe majisifu. (1 x 4)

- (b) Utohozi – Petroli
Swali balagha : “wewe unafikiri ninatumia petrol nini? (2 x2)

- (c) Migogoro

- (i) Migogoro ya kindugu

Bwana mtemi na familia yake wanakinzana. Madhubuti amekuwa mwasi kwa babake. Mtemi na mkewe wanasomeana kila mara. Mtemi pia anashiriki mapenzi nje ya ndoa.

Bwana majisifu na mkewe dora vile vile wana migogoro kuhusu ulezi wa wanao vilema.

- (ii) Migogoro kati ya watawal na watawaliwa

Mtemi na nduguye hawapikiki chungu kimoja. Wao wanazomeana kila mara. Hali inayowafanya wasiwasiliane ufanisi au matatizo yao.

- (iii) Migogoro kati ya watawala na wataliwa

Mzee matuko weye anatiwa nguvuni kwasababu ya kumwambia mtemi wazi wazi kuwa utawala wake ni mbaya na anafua kuondoka uongozini. Mtemi anawadhuklumu wanasokomoko kwa kunyakua shamba zao kama ule la chichiri Hamadi.

- (iv) Migogoro ya waajiri na waajiriwa

Mtemi Nasaba bora anawaajhiri na kufata kazi wafanya kazi wakati wowote. Akiona wanafanya kazi vyema anawapiga kalamu. Wafanyakazi wengi sokomoko wanafanya kazi za sulubu zilizo na mishahara ya kijungu jiko.

- (v) Migogoro ya mashamba

Wanasokomoko na Tomoko kwa ujumla wanamlaumu mtemi kwa kuwapokonya mashamba yao. Amani hana furaha kwa sababu ya shamba lao kuchukuliwa na Bwana Mtemi.

(vi) Migogoro ya kimapenzi

Majununi na mitchelle wamekuwa na huba. Hata hivyo Michelle anamkataa majununi kwa kusingizia nyumba. Mashaka anaamua kutotoka shuleni kwa sababu ya mapenzi yake kuvunjika.

Mengine

(vii) Migogoro ya kinasaba

(viii) Migogoro ya kijinsia

(ix) Migogoro ya askari na wanachi

(x) migogoro ya setka katika uandishi

(xi) migogoro ya elimu

1. Wanasokomoko wanapokonywa mashamba

Mtemi anampokoonya chichir Kamadi shamba lake la ekari mla mbili sabini. Alichukuwa shamba lake marehemu mwinyi hatika mtembezi. Na pia alipofanya kazi katika wazara ya Ardhi na makao aliweza kutendeneza hatimiliki bandia za mashamba.

2. Kuuawa na viongozi

Mtemi aliwahonga majambazi ili waweze lumuua chichir hamadi iliaweze kuchukua shamba lake. Askari waliobimwa na mtemi walimpiga mamake Imani na kusababisha kifo chake.

3. Wanarochi wanadhulimiwa kupita ufisadi

Mtemi pamoja na wasimamizi wanabumia pesa zilizotaliwa kujenga hospitali kujenga zahanati na kasha kujifaidi na pesa hizo mifukuni mwao.

4. Yusuf anadhulumiwa kwa kufungwa kifungo cha maisha kwa kusingiziwa kumuua babake chichir Hamadi.

Amani na Imani wanafungwa kwa kusingiziwa kumuua kititi uhuru.

5. Waandishi wanadhulumiwa kwa kuibiwa miswada yao kwa njia za kilaghai na watu amabo hawana vipawa. Amani anaibiwa mswada na mwalimu majisifu.

6. Wagonjwa zahanitini wanadhulumiwa kwa kutopewa huduma bora pale zahanitini. Wauguzi ni wazembe kazini, wanawadhaki na kukejeli wanaowaleta wagonjwa wao mfano Amani na Imani wanapompeleka kitoto Uhuru.
7. Wananchi wanalazimishwa kutoa ngeje za kuwapeleka watoto wa viongozi kusomea ughaibuni. Mtemi analazimu wanasokomoko kutoa pesa za mwanake kwende kusomea ughaibuni.
8. Waajiri wanawadhulumu waajiriwa kwa kuwapa kazi za sulubu ambazo malipo yake ni ya kijingujiko. Mtemi anampiga fagio mfanyikazi wake. Amani anatanya kazi ya kukama ng'ombe nk.
9. Wakoloni wanawadhulumu waafrika walipokuwa barani Afrika. Waafrika hawakuruhusiwa kupanda mimea iletayo fadha na figuo wa gredi.
10. Vyombo vya dola vilivyochini ya utawala mbaya wa mtemi unawadhuluma watu. Askari wanawapiga na kudhulumiwa watu wasiokuwa na hatia mamake Imani anaaga kutokana na kichapo cha Askari.

1. (a) (i) msemaji ni mzee babu
(ii) msemewa ni wanatekede
(iii) mahali kwa mzee babu
(iv) sababu walikuwa wamekusanyika kwa mzee babu ili wafumbuliwe fumba la matatizo yanayowakumba.
(4 x 1 = 4)
- (b) (i) Ni msiri – Alijua mengi lakini aliyatoa kwa njia ya hadithi mafumbo na ushairi
(ii) ni mwenye busara – Anahifadhi mavuno anyayoletewa ili kuwafaa wanakijiji hao wakati wa upungufu wa chakula.
(iii) ni mwenye mawazo mapevu – Anawambia wanakijiji kwamba si kila panapo mawingu meusi na mazito mvua hunyesha.
(iv) ni mzalendo – Anakipenda kijiji chake ndio maana anashirikiana na wenzake kutafuta suluhisho.

(za kwanza 4 x 1 = 4)

(c) Jazanda / istiara (al 1 x 2 = 2)

Mifano

Hadithi ni ya Kobe na ndege

- (a) Kobe anawakilisha viongozi wenye tama na ubinafsi kama vile Bwana Mtajika. Kobe ananyakua vyote anavyopewa huko mbinguni.
- (b) Kobe pia anawakilisha viongozi wanjanja na wanafiki kama vile Bwanan Mtajika na Mchupa. Kobe anajifanya mwema anachangiwa manyoya na ndege kasha anawasaliti.
- (c) Kobe anaonyesha ubaguzi wa viongozi – Anakula kwanza na kuwapa ndege makombo.

- (d) Kobe kuanguka ardhini ni luonyesha kuanguka kwa uongozi mbaya. Uongozi wa Bwana Mtajika unaporomoka.
- (e) Ndege kumchangia Kobe manyao ni ishara ya ushirikina wa wanatekede kupinga kura na kumwezesha kupata mamlaka.
- (f) Kupewa makombo kwa ndege inaonyesha dhuluma wanazopata wanyonge.
- (g) Ndege kuchukua / kumnyang'a Kobe manyoa inaonyesha nguvu walizonaza wanyonge.
(zozote $5 \times 2 = 10$)

Ubinafsi:

- (i) mapenzi kati ya Chritine and Peter yanalenga mahitaji yao ya kibinafsi.
- (ii) Peter aliwapunja wavuvi pesa ili ajinufaishe yeye mwenyewe akiuza samaki ghali huko ng'ambo.
- (iii) Christine anatamani kuolewa katika familia ya kitajiri. Anajiona kama ng'ombe wa kizungu kwa vile amesome.
- (iv) Chrisitne hamuulizi Peter kuhusu msichan anayetembea naye kwa kuhofia kukitia mchange kitumbua cha uhusiano wao.
- (v) Peter aliwapenda wasichana ili kutimiza haja zake kimwili sio kuwaoa.
- (vi) Peter alijitia kuwahurumia wafanyikazi wake bure, alitaka tu wamzalishie mali.
- (vii) Peter alijitia kumpenda Zac hata akiwa na hali yake ya kimaskini ili afanyiwe kazi na aletewe wasichana.

(zozote $5 \times 2 = 10$)

Ushirikina

- (i) Msoi anaamini ndoto anazoota kuwa ziliandama na matukio fulani. Ndoto zake ziliaminika kuwa za kweli.
- (ii) Msoi aliamini kuwa lazima kungekuwa na kitu kibaya amabcho kingetokea katika Baa hiyo ya Makaburini.
- (iii) Alipojikwa na bakuli lake la maua lilivunjika vipande vipande aliamini iliashivia mkosi ambao ungetokea, aliamini ilikuwa kama anakanywa.
- (iv) Kubana kidole chake mlangoni mwa gari aliamini ni onyo la kutoenda huko walikokuwa wanaenda kwani kungetokea balaa.
- (v) Alikuwa kuichukua Baa la Makaburini kw akuwa ilikuwa karibu na makaburini au mavani Alilisi kungekuwa na mkosi.
- (vi) Akiwa kwenye baa anabadili mtindo wake wa kukaa wa kawaida anaangalia upande wa makaburini akidhani ndoto yake ingetabirika wakati wowote.
- (vii) Kutumbua macho kulionyehsa kuwa sasa mambo aliyotabiri yamewadia alipoona vizuu.

(zozte $5 \times 2 = 10$)

MSTAHIKI MEYA

- (a) Msemaji – Waredi
Msemewa – Siki

Mahali – Zahanatini
Lini

- (b) Tabaini – Ni mbinu ambayo
- (c) Msemaji ni Waridi
- (i) anashawishika kwa haraka – Anaamini yale wanayosema wanasiasa, vyombo vya habari na wasomi eti nchi yake ni maskini
  - (ii) Mwenye kiburu – Anamkaripia mama Dddavue kaole kwa maneno makali bila kujali hali ya motto wake. Pia mkali / mgomvi.
  - (iii) Mtiifu – Anafuata maagizo ya kutowatibu watu wasio na fedha.
  - (iv) Mtamaushi – Anaamua kuacha kazi baada ya kuona kuwa mazingira na hali ya kazi hayabadiliki.
  - (v) Mbinafsi – Hakuwafikiria wagonjwa wake anapoamua kuacha kazi zahanatini.
  - (vi) Ana msomamo thabiti – Anaamua kuacha kazi baada ya kuona hali mbaya ya kazi.
  - (vii) Mwoga – Anaogopa anaposikia fununu za mgomo wa maandamano.

(Mwanafunzi ataje sifa na kuidhibitisha)

(Maelezo yaelekeana na sifa)

Umaskini

- (a) Baraza haliwezi kutoa huduma bora kw awanacheneo – maji safi
- Usafi w mazingira km takataka
  - Dawa zahanatini
- (b) Mchi kutegemea mataifa ya kibepari kwa mikopo.
- (c) Baraza kushindea kulipa mishahara kwa wakati, wanaichelewesha na hata wakati mwingine kupila nusu. Barasa limefilisishwa na wizi / ubadhirifu wa Meya na Washauri wake.
- (d) Wagonjwa zahanatini hawawezi kugharimia matibabu yapo. Hawana hata karatasi za kunakilia uabalesio wao.
- (e) Wafanyikazi wa Baraza kutembea kwa miguu na kwa masaa mengi kufika kazini kwani hawana nauli.
- (f) Wafanyikazi wanakosa pesa za kununua chakula wala makombo kinachowadhuru.
- (g) Wanakopsa pesa za kugharimia mahitaji ya kimsingi – makao, kiberiti ili kutokosa chakula.
- (h) Watoto wao waugua magonjwa yasababishwayo na ukosefu wa lishe bopra – utapia – mlo

(zozote $5 \times 2 = 10$)

Matumizi ya mbinu ya majazi katika mstahiki Meya

- (a) Bwana sosi – Kukotana na neno la kiingere za:
- (i) ‘source’ – chanzu cha yeye ndiye chanzo cha matatizo mengi ya wanachenea
  - (ii) ‘Source’ – kutia ladha. Maisha ya vibaraka wake yalipata ladha kwa kupewa mishahara ya juu na marupuru mengine.

- (iii) Aina ya msimu – ‘sosi’ unao – maarisha kula. Alikuwa mlafi. Pia alitumia cheo chake kula na kujitajirisha na mali ya wanacheneo.
- (b) Mstahiki Meya - Alistahikli kuondolewa mamlakani kwa kuwatesa wananchi.
- Alistahiki kulaumiwa kwa matatizo ya wanacheneo
- (c) Bwana uchumi n akazi – maswala ya kiuchumi na kazi Barazani.
- (d) Bwana usalama – alishughulika na usalama.
- (e) Bwanan uhusiano mwema – alihakikisha kulikuwa na uhusiano mwema baina ya cheneo na majirani / nchi za nje.
- (f) Siki – Msikivu - alisikiliza sana matatizo ya wanachi
- kinwaji kikali / kinawasha ulimi – alimghasi Meya kuboresha hali za maisha za wanacheneo.
- (g) Bili – Orodha ya vitu pamoja na malipo yake. Yeye ndiye aliyepanga orodha za njia za kupora baraza.
- (h) Waredi – Ua linalovutia lakini linalokauka mara linapotolewa mtini.
Anajaribu juu chini kuwapa matumaini wagonjwa zahanatini lakini ajuapo ukweli anajiuzulu ghafla.
- (i) Tatu – Anajaribu juu chini kuona matatiz ya wafanyikazi yametatutliwa.
- (j) Beka – Nmeo la kuitikia hasa kwa wanawake. Aliitikia wito wa kutetea maslahi ya wafanyikazi.
- (k) Cheneo – Kitu kilichoenea
- (l) Kajifahari – samaki mkubwa kuliko kamba
- Mkahawa mkubwa tena wa kifahari.
- (m) Shuara – Mji mdogo jirani – Mambo huko yalikuwa shwari.
- (n) Kheri – Ana heri yaani mwenye amani, utulizu na salama.

(zozote $10 \times 2 = 20$)